

корпоративних відносин" [16] та до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 "Про практику розгляду судами корпоративних спорів" [17], усунувши при цьому існуючі неузгодженості між зазначеними актами.

Розглянуті тут переважні права в акціонерних товариствах – це лише один із аспектів переважних прав у корпоративних правовідносинах. Потребують дослідження також переважні права в інших видах товариств – з обмеженою і додатковою відповідальністю та в коментитних товариствах.

1. Вінник О.М. Науково-практичний коментар Закону України "Про акціонерні товариства" / О.М. Вінник. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 312 с.
2. Корпоративне право України: підручник / В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасиво-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
3. Новоселова Л.А. Преимущественное право приобретения акций в закрытом акционерном обществе / Л.А. Новоселова // Арбитражная практика. – 2004, С. 3-11.
4. Шапкина Г. Применение акционерного законодательства / Г. Шапкина // Приложение к журналу "Хозяйство и право" – 2008. – № 8. – С. 5-65.
5. Корпоративное право: Актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В.А. Белова. – М.: Издательство Юрайт, 2009. – 678 с.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
7. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. – К.: Юрінком Інтер, 2008.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо статутного капіталу: Закон України від 22 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3. – Ст. 165.
9. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92 (частина 1). – Ст. 3248.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
11. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
12. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 81. – Ст. 2727.
13. Про внесення змін до Закону України "Про акціонерні товариства" щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств: Закон України від 3 лютого 2011 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 16. – Ст. 649.
14. Белов В.А., Пестерева Е.В. Хозяйственные общества / В.А. Белов, Е.В. Пестерева. – М.: ЮриИнфоР, 2002. – 333 с.
15. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 13. – Ст. 857.
16. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду України від 28 грудня 2007 р. № 04-5/14 // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1.
17. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 11.

Надійшла до редколегії 20.09.11

УДК 340.12

М. Кравченко, здобувач

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНУ

Стаття присвячена класифікації закономірностей, які властиві процесу реалізації закону.

Ключові слова: реалізація закону, закономірності реалізації закону, класифікація закономірностей реалізації закону.

Статья посвящена классификации закономерностей, которые свойственны процессу реализации закона.

Ключевые слова: реализация закона, закономерности реализации закона, классификация закономерностей реализации закона.

The article is devoted classifications of conformities to law, what incident to the process of realization of law.

Keywords: realization of law, conformities to law of realization of law, classification of conformities to law of realization of law.

Реалізація будь-якого закону обумовлена великою кількістю закономірностей. Такі закономірності, по відношенню до закону, можуть мати зовнішній або внутрішній характер. Вони можуть бути постійними або тимчасовими. Звичайно, визначити всі закономірності, які впливають на процес реалізації закону, надзвичайно важко. Це пов'язано із тим, що їх надзвичайно важко виявити, оскільки вони, як правило, виявляються лише шляхом аналізу значного масиву матеріалів практики реалізації законів. Разом із тим, вже виявлені закономірності процесу реалізації закону варто певним чином впорядкувати. Для цього необхідно застосувати таку логічну операцію, як класифікація. Класифікація закономірностей реалізації закону допоможе краще зрозуміти їх специфіку, дати їм коротку але досить змістовну характеристику. Адже, хоча всі закономірності реалізації закону мають вплив на даний процес, проте вони не є тотожними, а отже і їх вплив на процес реалізації закону не є однаковим. Одні закономірності в більшій мірі впливають на процес реалізації закону, інші – в меншій мірі.

Аналізуючи юридичну літературу, можна переконатися у тому, що вченими вже були спроби провести класифікацію закономірностей державно-правових явищ та процесів. Звичайно, мова не йшла про класифікацію закономірностей реалізації закону, проте ці напрацювання можуть надати критерії, які можна буде застосувати для проведення класифікації закономірностей реалізації закону. Так, П.М. Рабінович пропонує поділяти державно-правові закономірності на підставі наступних критеріїв: 1) за системним розташуванням у соціальному просторі – на зовнішні та внутрішні; 2) за історичними межами дії – на всезагальні, загальні та особливі; 3) за ступенем охоплення державно-правової сфери – на загальні та конкретні; 4) за типом зв'язків державно-правових явищ –

на загальні та особливі; 5) за формою здійснення – на статичні та динамічні [1, с. 37-52].

Іншу класифікацію правових закономірностей пропонує в своїй праці С.С. Алексєєв. Вчений класифікує закономірності права на чотири види: 1) загальні закономірності виникнення та розвитку права; 2) загальні структурно-функціональні закономірності права; 3) специфічні закономірності виникнення та розвитку права; 4) специфічні структурно-функціональні закономірності права [2, с. 123-133].

Цікаву класифікацію державно-правових закономірностей пропонує В.М. Кудрявцев. Він пропонує виділяти три групи державно-правових закономірностей: по-перше, загальні соціально-історичні закономірності, які властиві певному суспільному ладу; по-друге, внутрішні закономірності права як соціального явища; по-третє, закономірні зв'язки перших двох груп [3, с.54].

Досить цікаво класифікацію закономірностей державно-правових явищ та процесів запропонував Ю.Ю. Ветютнев. Ми пропонуємо більш конкретно зупинитися саме на цій класифікації закономірностей державно-правових процесів та явищ. Це пов'язано із тим, що на сьогоднішній день ця класифікація є однією із найкращих класифікацій закономірностей державно-правових явищ та процесів. Критерії, які використовує вчений при проведенні цієї класифікації, мають певну універсальність, адже вони орієнтовані на ознаки, які властиві закономірностям державно-правових явищ та процесів. Серед критеріїв використовуючи, які можна класифікувати закономірностей державно-правових явищ та процесів можна назвати наступні: зміст державно-правових закономірностей, масштаб в межах якого вони діють, часовий вимір їх дії, структура державно-правових закономірностей, логічна обґрунтованість, тип зв'язку, сфера їх дії та інші критерії. Ми вважаємо, що

саме ці критерії класифікації закономірностей державно-правових явищ та процесів найбільше відображають специфіку даних закономірностей та можуть бути корисними при проведенні класифікації закономірностей процесу реалізації закону.

По-перше, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за змістом. За цим критерієм дані закономірності можна поділити на: а) закономірності виникнення; б) закономірності буття; в) закономірності функціонування; г) закономірності розвитку.

Закономірності виникнення або генетичні закономірності обумовлюють утворення або появу якого-небудь державно-правового явища. Так до закономірностей виникнення державно-правових явищ та процесів можна віднести закономірності, які обумовлюють виникнення та впливають на формування права, а також ті закономірності, які обумовлюють виникнення держави. Безперечно будь-які державно-правові явища та процеси не існують вічно. Вони виникають за певних обставин, які обумовлюють їх появу, в конкретно історичний період, розвиваються, змінюються і можуть зникнути якщо в них може відпасти потреба. Разом із тим, із процесу появи державно-правових явищ і процесів не виключеними є закономірності. Вони можуть відображати ті об'єктивні зв'язки між явищами та процесами об'єктивної реальності, які обумовлюють появу того чи іншого державно-правового явища.

Закономірності буття. Такі закономірності державно-правових явищ і процесів виражають спосіб існування певного явища або процесу у сфері права і держави, його постійні та атрибутивні характеристики. Наприклад, для права характерними є такі невід'ємні його риси, як нормативність та формальна визначеність. Таким чином, закономірністю буття права те, що нормативність і формальна визначеність є невід'ємними його рисами.

Закономірності функціонування. Це такі закономірності державно-правових явищ і процесів, які визначають найважливіші ознаки, які характеризують стан та процес функціонування явищ та процесів у сфері права та держави. Так, наприклад на думку В.А. Козлова закономірністю реалізації права є те, що поведінка людей, зазвичай, незалежно від знання ними правових норм, буде відповідати приписам права [4, с.21-28].

Останні в цій класифікації є закономірності розвитку державно-правових явищ і процесів. Це такий підвид закономірностей державно-правових явищ і процесів, які відображають ті чинники, які впливають на процес якісної зміни об'єкта у сфері права і держави, переходу його на більш високий рівень розвитку або у більш досконалий стан. Як вірно зазначає Б.Я. Токарев закономірності розвитку призводять до глибинних функціонально-структурних змін у сутності права [5, с.66]. Безперечно закономірності розвитку відображають глибинні функціонально-структурні зміни також у природі держави.

Розвиток державно-правових явищ та процесів є неодмінною складовою їх буття та функціонування. Це насамперед пов'язано із тим, що умови в яких живе суспільство та держава постійно змінюються, до певної міри удосконалюються. При цьому змін також зазнають державно-правові явища та процеси. Ці зміни виявляються у тому, що деякі державно-правові явища та процеси утворюються, інші розвиваються та змінюються, деякі із них можуть зникнути через те, що в їх існуванні відпадає потреба. Таким чином, закономірним є те, що розвиток, як правило, є невід'ємний процесом від процесу функціонування певних явищ та процесів у сфері держави і права. Ці два процеси взаємопов'язані і вцілому призводять до якісного перетворення явищ та

процесів у сфері права і держави. Завдяки цьому вони підіймаються на якісно новий рівень, набувають принципово нових властивостей. Саме тому, надзвичайно важливо знати та розуміти закономірності розвитку державно-правових явищ та процесів та своєчасно застосовувати знання про них для розвитку та вдосконалення потрібних та корисних для суспільства та держави явищ та процесів у сфері держави і права.

Разом із тим, не варто забувати того, що розвиток державно-правових явищ може призводити не тільки до вдосконалення цих явищ та процесів, до переходу їх на новий якісно вищий рівень. Розвиток явищ, може містити також закономірності їх відмирання та зникнення.

По-друге, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за їх структурою. За цим критерієм дані закономірності можна поділити на: а) однооб'єктні закономірності; б) багатооб'єктні закономірності.

Однооб'єктні закономірності – це найпростіший тип закономірностей. Вони не встановлюють зв'язків між явищами, а характеризують функціонування якого-небудь одного, окремо явища.

Багатооб'єктні закономірності. Це такий вид закономірностей, які встановлюють зв'язки між двома або більшою кількістю взаємопов'язаних явищ.

На думку Ю. Ю. Ветютнева, у випадку, коли таких явищ більше ніж два, може мати місце складна державно-правова закономірність, яка включає одразу кілька зв'язків між явищами [6, с.50]. Так, відомий філософ і юрист Ч. Бекарія виявив надзвичайно цікаву багатооб'єктну закономірність у сфері доказування. Він зазначає, що коли факти, які доказуються у справі взаємно залежать один від одного, тобто коли один доказ доводиться тільки за допомогою іншого, то у цьому випадку, існує така закономірність: чим більша кількість доказів, тим менша доказовість кожного з них [7, с.111].

По-третє, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за типом зв'язку. За цим критерієм закономірності можна поділити на: а) причинно-наслідкові закономірності; б) функціональні закономірності.

Причинно-наслідкові закономірності. Суть цього виду закономірностей зводиться до того, що вони відображають зв'язок між явищем та причиною, що його обумовлює. В таких закономірностях причинно-наслідковий зв'язок має такі риси, як: загальність, необоротність, просторову та часову безперервність [8, с.12].

Функціональні закономірності. Такі закономірності безпосередньо не обумовлені причино-наслідковим зв'язком. Таким чином, причино-наслідковий зв'язок присутній у цих закономірностях опосередковано. Наприклад, функціональний характер має закономірний взаємозв'язок між двома наслідками однієї і тієї ж самої причини. Так наприклад, на думку Л.С. Явіча, "в системі держава – право функціонують закономірності, які виражають, як причинно-наслідковий так і функціональний зв'язки" [9, с. 55]. До першого виду зв'язку можна віднести залежність держави і права від економічних факторів. До другого виду зв'язку належить взаємодія цих двох соціальних явищ.

По-четверте, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за масштабом дії. За цим критерієм закономірності можна поділити на: а) глобальні закономірності; б) локальні закономірності.

Глобальні закономірності. Такі закономірності характеризуються максимальним масштабом їх дії в просторі. Вони поширюються на всі державно-правові явища незалежно від їх географічного місця розташування, національної приналежності, тощо. Глобальні закономірності є відображенням найбільш загальних властивостей держави і права. Вони стосуються їх глибинної сут-

ності. Так, загальноновизнаним є те, що теорія держави і права в першу чергу має досліджувати саме глобальні закономірності державно-правових явищ. Мова йде про закономірності, які не пов'язані із специфікою конкретної національної правової системи. Однак досягнути такої мети надзвичайно важко. Це пов'язано із тим, що оскільки державно-правові закономірності мають соціально-практичний характер то для їх виявлення слід досліджувати емпіричний матеріал у всіх без винятку країнах світу. Аналіз такого об'єму інформації практично неможливо зробити. Таким чином, глобальними закономірностями, як правило, називаються закономірності, які виявлені на підставі аналізу даних із однієї або декількох держав. В наслідок цього, такі закономірності розповсюджують свою дію відповідні державно-правові явища і процеси всього світу [10, с.51].

Локальні закономірності. Дія таких закономірностей, як правило, обмежується певними територіальними межами. Так, можна говорити про державно-правові закономірності великих світових регіонів – наприклад, Західної Європи, Африки, тощо. Крім того, можна говорити про закономірності розвитку окремих країн. В даному випадку надзвичайно важко визначити те, яким має бути мінімальний масштаб в межах якого може діяти незалежна державно-правова закономірність. Однак, можливо припустити те, що така закономірність може існувати не тільки на рівні окремої країни, але й на рівні окремої адміністративно-територіальної одиниці, яка існує в межах певної країни. Так, наприклад, спеціалісти звертають увагу на специфічні закономірності правового розвитку американського штату Луїзіана, канадської провінції Квебек та інші [11, с. 136-137].

Крім того, ми маємо звернути увагу ще на той факт, що нині світ розвивається в епоху глобалізації. З цим пов'язані спроби виявлення загальносвітових тенденцій правового розвитку. До таких тенденцій, як правило відносять: поглиблення взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права, розширення сфери правового регулювання, зміни системи джерел права, соціалізація права, розмивання меж між приватним та публічним правом, тощо [12, с. 68-71]. Однак, на думку Ю.Ю. Ветютнева очевидним є те, що подібні закономірності поки ще не можуть вважатися глобальними. Це обумовлене тим, що вони розповсюджуються не на всі держави, а отже і правові системи відповідних держав і мають різний рівень впливу на правові системи тих держав, де вони присутні [13, с.50-51].

По-п'яте, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за рівнем узагальнення. За цим критерієм дані закономірності можна поділити на: а) емпіричні закономірності; б) теоретичні закономірності.

Емпіричні закономірності. Такі закономірності виявляються на базі конкретних спостережень за певними правовими об'єктами.

Теоретичні закономірності – це закономірності, які містять обґрунтування та розкриття глибинного змісту правових явищ та встановлюють зв'язок між ними на рівні наукових категорій [14, с.52].

По-шосте, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за терміном дії. За цим критерієм закономірності можна поділити на: а) постійні закономірності; б) тимчасові закономірності.

Постійні закономірності. Такі закономірності діють на протязі усієї історії держави і права. Наприклад, об'єктивна обумовленість правової форми суспільних відносин змістом регульованих відносин [15, с.30].

Тимчасові закономірності. Такі закономірності існують на протязі певного проміжку часу. Вони виникають, змінюються, розвиваються і зникають в чітко визначе-

них часових межах [16, с.61]. Закінчення дії закономірності може бути пов'язаним із тимчасовим, минуцим характером самого явища. Наприклад, тимчасовими є специфічні закономірності держави і права рабовласницької формації.

Варто звернути увагу на те, що стабільність є невід'ємною ознакою будь-якої закономірності державно-правових явищ та процесів. Проте, ця сталість не є абсолютною, а є обмеженою в часі. Зі зміною соціально-історичних умов змінюється життя суспільства та закономірності його функціонування. Як зазначає Г.П. Давидюк "нова соціальна дійсність призводить до виникнення нових законів" [17, с.103]. В цьому контексті, цікавою є також думка видатного теоретика права Г.Д. Гурвіча. Він звертає увагу на те, що будь-які закономірності можуть виявлятися лише в межах окремого історичного типу права [18, с.767].

По-сьоме, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за логічною природою. За цим критерієм дані закономірності можна поділити на: а) логічно припустимі закономірності; б) логічно неприпустимі закономірності.

Логічно припустимі закономірності. Таким є закономірності існування та функціонування яких є можливим з позиції законів логіки.

Логічно неприпустимі закономірності. Існування окремих закономірностей не обумовлюється безпосередньо законами логіки. Їх існування залежить від випадку. Крім того, варто звернути увагу на те, що навіть логічно припустима закономірність може надавати декілька варіантів інтерпретації свого змісту. Також у процесі свого функціонування така закономірність може стикатися із певними випадковостями. В наслідок цього вона може не призводити до тих результатів до яких вона призводить зазвичай [19, с.53]. До таких закономірностей належать соціальні закономірності. Так, наприклад, якщо людина має обирати з двох варіантів поведінки, які є однаковими у всьому, Крім їхньої причини, якою є наказ, то вона обере той варіант, який краще для неї з точки зору цього наказу [20, с.75]. Ще одним прикладом є така закономірність: "якщо норма права приписує одну поведінку, а соціально-економічні умови життя – іншу, то вирішальну роль для вибору моделі поведінки особи в кінцевому підсумку відіграють саме соціально-економічні фактори" [21, с.143].

По-восьме, закономірності державно-правових явищ та процесів можна поділити за сферою дії. За цим критерієм закономірності можна поділити на: а) загальні закономірності; б) спеціальні закономірності.

Загальні закономірності. Такі закономірності мають найвищий ступінь узагальненості та універсальності. Ці закономірності охоплюють всілякому державу, право та всю правову систему. Прикладом такої закономірності є те, що правовий розвиток обумовлений станом матеріальних засобів виробництва та економічним рівнем розвитку суспільства.

Спеціальні закономірності. Ці закономірності стосуються якого-небудь окремого правового явища чи ділянки правового життя. Прикладом такої закономірності є закономірності розвитку системи національного права; закономірності реалізації та захисту прав людини в юридичній діяльності; закономірності розташування правових норм в статтях нормативних актів, тощо [22, с.54].

В юридичній літературі можна зустріти і інші класифікації закономірностей державно-правових явищ та процесів. Зокрема, інколи в якості критерію класифікації таких закономірностей пропонують використовувати їх соціальну значимість. Відповідно до цього критерію

закономірності поділяють на позитивні та негативні [23, с.3-5]. Можуть бути і інші критерії класифікації.

Отримавши комплексне уявлення про критерії класифікації закономірностей державно-правових явищ та процесів, а також їх загальну характеристику, ми можемо перейти до питання про класифікацію закономірностей реалізації закону. Для проведення класифікації закономірностей реалізації закону можна застосувати декілька критеріїв. Найкращою, на нашу думку, є класифікація закономірностей реалізації закону залежно від їх змісту. За цим критерієм такі закономірності можна поділити на закономірності виникнення, функціонування і розвитку процесу реалізації закону. Ця класифікація закономірностей реалізації закону дає можливість найбільше показати їх функціональне призначення, роль у процесі реалізації закону.

До першого підвиду можна віднести наступні закономірності реалізації закону: 1) будь-який юридичний закон має бути реалізованим; 2) результати реалізації закону залежать від його якості; 3) якість закону обумовлюється юридичними, економічними, політичними та іншими чинниками. Варто зазначити те, що цей підвид закономірностей реалізації закону відображає ті важливі передумови, які об'єктивно необхідні для початку та нормального перебігу процесу реалізації закону. Якщо перша закономірність реалізації закону на, яку ми звернули увагу у вище наведеному прикладі, є до певної міри зрозумілою та однозначною у трактуванні то наступні дві ми б хотіли розкрити трохи ширше. Ми переконані у тому, що весь процес реалізації закону та результати, які отримуються в наслідок даного процесу в значній мірі залежить від рівня його якості. Об'єктивна необхідність високого рівня якості закону, на нашу думку, має не просто рекомендаційний характер або характер науково обґрунтованої вимоги адресованої до законодавця. На нашу думку неспростовно істинною є те, що лише якісний закон може бути реалізований в повній мірі. Лише такий закон може досягнути тих результатів за для досягнення яких він власне і створювався. Отже, це є закономірністю процесу реалізації закону, якій немає альтернативи.

Закономірним є також те, що якість закону є надзвичайно складним поняттям, яке має комплексну природу та обумовлюється багатьма чинниками. Такі чинники можуть мати, як юридичний так і економічний, політичний, або соціальний характер тощо. Проте, законодавець має їх неодмінно враховувати при створенні закону, якщо він бажає створити, якісний закон. Адже, неврахування цих чинників при створенні закону може бути причиною нереалізації закону. З іншої сторони варто зазначити те, що нині в Україні в більшій мірі звертається увага на саме політичні чинники. Закони створюються і приймаються, як результат домовленостей між політичними силами, які часто представляють інтерес не всього населення, а переважно інтереси представників великого бізнесу. Таким чином, чином поза увагою залишаються інтереси і прагнення більшості населення відносно законодавчого регулювання певного питання. Отже, на нашу думку, на законодавця, за таких умов, покладається функція узгодження інтересів різних верств населення, пошуку компромісних рішень, які б задовольнили всі сторони, а не тільки заможні верстви населення.

До другого підвиду належать закономірності, які відображають основні зв'язки між державно-правовими явищами та процесами підчас процесу реалізації закону. Це власне кажучи ті основні правила та орієнтири, які має враховувати і на, які має зважати суб'єкт, який реалізує закон для правильного його застосування. До

таких закономірностей належать наступні закономірності реалізації закону: 1) реалізація закону відбувається у відповідних формах правомірної поведінки та діяльності; 2) реалізація закону обумовлюється межами його дії; 3) реалізація закону, як правило, вимагає прийняття відповідних підзаконних нормативно-правових актів, які конкретизують відповідні приписи закону; 4) реалізація закону, як правило, вимагає використання відповідних економічних, організаційних, інформаційних, юридичних заходів; 5) у разі виникнення колізій в процесі реалізації закону застосовуються єдині правила для їх вирішення; 6) однакові правила щодо реалізації окремих компонентів закону: преамбули, статей, кінцевих і перехідних положень; 7) залежність реалізації закону від узгодженості між окремими частинами закону та всієї правової системи в цілому; 8) застосування різних видів юридичної відповідальності до суб'єкта у разі порушення приписів закону; 9) залежність реалізації закону від рівня правосвідомості та правової культури людини, від рівня її освіти, індивідуальних цінностей, орієнтирів, досвіду, тощо; 10) залежність реалізації закону від поінформованості адресатів щодо змісту та мети правової норми; 11) залежність реалізації закону від якості і рівня професійної діяльності державних службовців.

До третього підвиду належать закономірності реалізації закону, які визначають основні напрямки вдосконалення процесу реалізації закону, переходу його на новий, більш високий рівень якості. До таких закономірностей можна віднести наступні: 1) подальше вдосконалення вже діючого законодавства; 2) послідовна інтенсифікація законодавства; 3) підвищення якості процесу правореалізації; 4) удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин. Можуть бути й інші закономірності.

Серед інших критеріїв, використовуючи які можна провести класифікацію закономірностей реалізації закону, є масштаб їх дії. За цим критерієм закономірності реалізації закону можна класифікувати на: а) закономірності, які властиві для реалізації будь-якого закону; б) закономірності, які властиві для реалізації певної групи законів. До першої підгрупи належать закономірності, які властиві для реалізації всіх юридичних законів. Даний підвид закономірностей процесу реалізації закону характеризується найбільшим масштабом їх дії в просторі. Вони поширюють свою дію на процес реалізації закону незалежно від того, де відбувається процес його реалізації. Так, до таких закономірностей реалізації закону належать, на нашу думку, наступні закономірності реалізації закону: будь-який юридичний закон має бути реалізованим; реалізація закону відбувається у відповідних формах правомірної поведінки та діяльності. Розглянемо більш конкретно ці закономірності. До закономірностей, які властиві для реалізації будь-якого закону, належить така закономірність, як будь-який юридичний закон має бути реалізованим. Звичайно, на практиці можна зустріти випадки, коли юридичний закон не реалізується з тих або інших причин. Разом із тим, не варто забувати про те, що реалізація закону є єдиним шляхом його дії, за допомогою якого його приписи перетворюються у реальну поведінку та діяльність суб'єктів суспільних відносин. Крім того, не варто забувати про те, що юридичний закон є цікавим не сам по собі, а лише як засіб, як інструмент, який покликаний регулювати суспільні відносини у відповідній сфері життєдіяльності держави та суспільства. Без реалізації юридичний закон перетворюється у формально закріплену сукупність ідей. Таким чином, зникає необхідність у існуванні такого закону в якості регулятора суспільних відносин. До закономірностей, які властиві для реаліза-

ції будь-якого закону, належить також така закономірність, як реалізація закону відбувається у відповідних формах правомірної поведінки та діяльності. Безперечно, реалізація закону не може відбуватися будь-яким чином. В основі даного процесу знаходяться правомірна поведінка та діяльність. Це є невід'ємним фундаментом процесу реалізації закону, його серцевиною. Без цього жодна реалізація закону в демократичній, правовій державі є неможливою. Тому цей об'єктивний стан речей є також закономірністю процесу реалізації закону.

До закономірностей, які властиві для реалізації певної групи законів можна віднести таку закономірність, як обумовленість специфіки процесу реалізації законів, які належать до певної галузі права методом правового регулювання та принципами, які властиві цій галузі права. Безперечно, метод правового регулювання є тим чинником, який істотно впливає на процес реалізації закону та визначає специфіку реалізації законів, які належать до певної галузі права. Це пов'язано із тим, що він визначає те за допомогою яких прийомів та способів правового впливу держава регулює суспільні відносини, які складають предмет відповідної галузі права. Ці прийоми і способи, як правило опосередковано, знаходять свого законодавчого закріплення в тексті закону, а також визначають специфіку, особливості правовідносин, які регулюються відповідним законодавством. Це безпосередньо знаходить свого відображення у характері взаємодії учасників правовідносин, а також у розподілі прав та обов'язків між учасниками правовідносин. Так, для кримінального права характерним є імперативний метод правового регулювання. Звичайно імперативний метод правового регулювання характерний не лише для кримінального права, а також для інших галузей, які відносяться до галузей публічного права. Тут зокрема мова йде про: адміністративне право, кримінально-виконавче право, міжнародне публічне право, кримінально-процесуальне право тощо. Цей метод на думку Ю.О. Тихомірова є родовим методом правового регулювання, який властивий для галузей, які належать до групи галузей публічного права [24, с.47]. Для цього методу правового регулювання характерними є певні риси, які в тому числі визначають специфіку реалізації норм кримінального законодавства. Серед таких рис можна назвати наступні. По-перше, формування владних відносин за принципом "наказ-виконання". Цей принцип визначає специфіку реалізації нормативно-правових актів в галузях публічного права і кримінального права зокрема. Ця специфіка виявляється також у тому, що суб'єкт, який приймає відповідне обов'язкове до виконання рішення немає необхідності узгоджувати таке рішення із адресатом, який буде виконувати це рішення. По-друге, чітка відповідність дій суб'єктів публічного права нормам діючого законодавства за принципом "дозволено все, що прямо передбачено законом". Тобто суб'єкти публічного права діють та реалізують закони лише в межах наданих їм повноважень діючим законодавством. Варто також зазначити, що такі суб'єкти публічного права, як: держава, якщо вона виступає суб'єктом міжнародних або внутрішньодержавних правовідносин, органи державної влади, посадові особи, державні установи та організації реалізуючи свої повноваження одночасно виконують завдання, які покладені на державу. По-третє, імперативний метод правового регулювання може виражатися у забороні вчиняти певні дії. Таким чином, норми законодавства спрямовують поведінку суб'єкта суспільних відносин у бажане для суспільства та держави русло. По-четверте, для імперативного методу правового регулювання властивим є поєднання і переконання та

примусу для досягнення цілей необхідних для держави і суспільства. Варто в даному контексті звернути увагу на те, що для імперативного методу правового регулювання характерним є прямий вплив на свідомість та волю суб'єкта суспільних відносин. Це виявляється у наказовому характері приписів норм, обмеженому впливі адресатів цих норм на суб'єкта, який їх видає тощо. Очевидно, можна говорити і про інші риси імперативного методу правового регулювання. Проте все вище наведене засвідчує те, що метод правового регулювання істотно впливає на реалізацію закону. Він визначає специфіку законодавчого регулювання суспільних відносин у певній сфері життєдіяльності суспільства. Також метод правового регулювання визначає характер взаємодії учасників правовідносин, впливає на зміст прав та обов'язків, які чинне законодавство надає відповідним учасникам тощо.

Безперечно специфіку реалізації норм законів визначають також галузеві принципи, які лежать в основі тієї або іншої галузі права. Так, для кримінального права властиві наступні галузеві принципи: законність; рівність громадян перед законом; принцип особистої відповідальності; принцип вини; принцип невідворотності відповідальності; справедливості; гуманізму; принцип демократизму [25, с.64]. Ці принципи визначають не тільки зміст норм кримінального законодавства. Вони виражають основні ідеї, які лежать в основі кримінального права. Ці ідеї неможливо не враховувати під час реалізації закону. Саме тому суб'єкт, який реалізує норми кримінального права, має не тільки механічно застосовувати норми діючого законодавства. Він має вважати та об'єктивно оцінити всі обставини справи, усі наявні докази та факти, і, спираючись на норми діючого законодавства України та принципи кримінального права, прийняти законне та справедливе рішення. В іншому випадку рішення може відповідати вимогам закону, проте бути за своєю суттю несправедливим. Таким чином, усе вище наведене дає нам підставу стверджувати те, що закономірністю реалізації закону є те, що метод правового регулювання та принципи відповідної галузі права визначають специфіку реалізації законів, які належать до відповідних галузей права.

Закономірності реалізації закону можна поділити використовуючи такий критерій, як термін їх дії. За цим критерієм закономірності реалізації закону можна поділити на постійні та тимчасові. До першої підгрупи належать закономірності, які властиві для процесу реалізації закону незалежно від історичного періоду, в якому відбувається процес реалізації закону. Так, до таких закономірностей реалізації закону можна віднести таку закономірність, як настання юридичної відповідальності за порушення припису юридичного закону. І дійсно, в будь-який історичний період порушення приписів юридичного закону тягло за собою різні види юридичної відповідальності. Це було властиве як для законів стародавнього світу, зокрема, тут мова йде про: Закони Хаммурапі, царя Вавилону; Закони Ману; Закони XII таблиць. Застосування юридичної відповідальності за порушення законів було характерним і для середньовіччя. Зокрема, юридична відповідальність наставала за порушення Саксонського зеркала; Кароліни тощо [26]. Ця закономірність також проявлялась за часів буржуазного законодавства, законодавства нового та новітнього періодів.

Що ж стосується тимчасових закономірностей реалізації закону, то такі закономірності властиві для процесу реалізації законів лише в певний історичний період. Так, закономірністю процесу реалізації закону в стародавні часи було застосування принципу таліону при визначенні покарання. Суть даного принципу зводилась до того, що у винуваті сторони відбирались цінність, аналогічна тій,

яку вона протиправно відібрала у потерпілої сторони (око за око, зуб за зуб, перелом кістки за перелом кістки) [27, с.29]. Варто зазначити, що принцип таліону застосовувався до рівних у правовому відношенні осіб. Цей принцип виражав суть розуміння справедливості у стародавньому світі. Аналогічний підхід до розуміння справедливості можна було зустріти також у Стародавній Греції, Стародавньому Римі тощо. Разом із тим, розвиток суспільства та його підходів до визначення покарання призвів до зникнення даної закономірності.

Останнім критерієм, який би ми хотіли використати для класифікації закономірностей реалізації закону, є характер їх впливу на даний процес. За цим критерієм закономірності реалізації закону можна поділити на закономірності, які позитивно впливають на процес реалізації закону, і закономірності, які негативно впливають на процес реалізації закону.

До першого підвиду варто віднести закономірності, які сприяють вдосконаленню процесу реалізації законів, підіймають цей процес на якісно новий рівень. До таких закономірностей можна віднести наступні закономірності реалізації закону: об'єктивна необхідність подальшого вдосконалення процесу реалізації закону; підвищення якості процесу реалізації закону; удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин; підвищення рівня професійних знань державних службовців та посадових осіб, які безпосередньо задіяні у процесі реалізації законів тощо.

До другого підвиду варто віднести закономірності, які відображають явища і процеси, що негативно впливають на процес реалізації закону. Такі явища і процеси стримують, уповільнюють даний процес, надають можливості в повній мірі реалізувати весь потенціал законів. До таких закономірностей можна віднести наступні: надмірна бюрократизація процесу реалізації закону; надмірна корумпованість органів державної влади та посадових осіб, які безпосередньо задіяні у процесі реалізації законів; правовий нігілізм у населення України, його невіра у систему діючого законодавства тощо. Безперечно, всі ці та деякі інші явища і процеси, які стали закономірними для практики реалізації законів в Україні, негативно впливають на процес реалізації законів. Їх подолання змогло б удосконалити практику реалізації законів в Україні, пришвидшити досягнення тих результатів, які ставилися при створенні законів.

Безперечно, можна виділити й інші критерії класифікації закономірностей реалізації законів. Разом із тим, проведена вище класифікація допомогла дати цим закономірностям реалізації закону коротку, проте досить змістовну характеристику.

Таким чином, в результаті проведеного дослідження ми прийшли до наступних висновків:

1. Реалізація будь-якого закону обумовлена великою кількістю закономірностей. Такі закономірності, по відношенню до закону, можуть носити зовнішній або внутрішній характер. Вони можуть бути постійними або тимчасовими.

2. Найкращою є класифікація закономірностей реалізації закону залежно від змісту. За цим критерієм їх можна поділити на закономірності виникнення, функці-

онування і розвитку процесу реалізації закону. Ця класифікація закономірностей реалізації закону дає можливість найбільше показати їх функціональне призначення, роль у процесі реалізації закону.

3. Серед інших критеріїв, використовуючи які можна провести класифікацію закономірностей реалізації закону, є масштаб їх дії. За цим критерієм закономірності реалізації закону можна класифікувати на: а) закономірності, які властиві для реалізації будь-якого закону; б) закономірності, які властиві для реалізації певної групи законів.

4. Закономірності реалізації закону можна поділити використовуючи такий критерій, як термін їх дії. За цим критерієм закономірності реалізації закону можна поділити на постійні та тимчасові.

5. Останнім критерієм, який би ми хотіли використати для класифікації закономірностей реалізації закону, є характер їх впливу на даний процес. За цим критерієм закономірності реалізації закону можна поділити на закономірності, які позитивно впливають на процес реалізації закону, і закономірності, які негативно впливають на процес реалізації закону.

1. Рабинович П.М. Упрочение законности – закономерность социализма. Львов, 1975. С. 37-52
2. Алексеев С.С. Общая теория права / С.С. Алексеев. – Москва : Юридическая литература Т.1. – 1981. – 359 с.
3. Кудрявцев В.Н. Право развитого социализма: принципы и закономерности // Вопросы философии. 1983. №12. С.54-4. Козлов В.А. Правопонимание и общая теория права: логико-методологический аспект // Правоведение. 1987. №6. С.21-28.
5. Токарев Б.Я. Логический и исторический методы в теоретическом исследовании права. Ростов-на-Дону, 1986. 128 с.
6. Ветютнев Ю.Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию) / Под ред. А.Я. Рыженкова. – Элиста : ЗАО "НПП "Джангар", 2006. – 204 с.
7. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. М., 1995. 304 с.
8. Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений. М., 1976. 288 с.
9. Явич Л.С. Общая теория права. Л., 1976. 288 с.
10. Ветютнев Ю.Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию) / Под ред. А.Я. Рыженкова. – Элиста : ЗАО "НПП "Джангар", 2006. – 204 с.
11. Алексеев С.С. Право на пороге нового тысячелетия. (Некоторые тенденции мирового правового развития – надежда и драма современной эпохи). М., 2000. 256 с.
12. Лукьянова Е.Г. Некоторые тенденции развития российского права в условиях глобализации // Правовая система России в условиях глобализации. М., 2005. С.68-71
13. Ветютнев Ю.Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию) / Под ред. А.Я. Рыженкова. – Элиста : ЗАО "НПП "Джангар", 2006. – 204 с.
14. Там само.
15. Халфина Р.О. О закономерностях права // Право и правотворчество: вопросы теории. М., 1982. С.28-36.
16. Дробязко С.Г. Специфика закономерностей социалистического общенародного права и их классификация // XXVI съезд КПСС и проблемы теории государства и права. М., 1982. С.59-62.
17. Давидюк Г.П. Социологические законы // Социс. 2001. №6. С.96-103.
18. Гурвич Г.Д. Философия и социология права. СПб., 2004. С.767.
19. Ветютнев Ю.Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию) / Под ред. А.Я. Рыженкова. – Элиста : ЗАО "НПП "Джангар", 2006. – 204 с.
20. Зиновьев А.А. На пути к сверхобществу. М., 2000. 640 с.
21. Кудрявцев В.Н. Преступность и нравы переходного общества. М., 2002. – 240 с.
22. Ветютнев Ю.Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию) / Под ред. А.Я. Рыженкова. – Элиста : ЗАО "НПП "Джангар", 2006. – 204 с.
23. Власенко Н.А. Закономерности развития политико-правовой реформы // Проблемы осуществления правовой реформы. Тезисы научно-практической конференции. Тюмень, 1990. С.3-5.
24. Тихомиров Ю.А. Публичное право. Учебник. – М.: БЕК, 1995. – 496 с.
25. Келина С.Г., Кудрявцев В.Н. Принципы советского уголовного права. – М.-1988. – С.64.
26. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 1998. – 176 с.
27. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Навч. посіб. для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Олан, 2001 р. – 307 с.

Надійшла до редколегії 20.09.11